

MARISIA

ARCHAEOLOGIA

HISTORIA

PATRIMONIUM

5

Târgu Mureş
2023



EDITORIAL BOARD

Executive Editor:

Koppány Bulcsú ÖTVÖS

Editors:

Sándor BERECKI

Zalán GYÖRFI

János ORBÁN

Szilamér Péter PÁNCZÉL

EDITORIAL ADVISORY BOARD

Oliver DIETRICH, Landesamt für Denkmalpflege und Archäologie Sachsen-Anhalt (Halle/Saale, Germany)

Elek BENKŐ, Institute of Archaeology, Research Centre for the Humanities (Budapest, Hungary)

Marius-Mihai CIUTĂ, Lucian Blaga University of Sibiu (Sibiu, Romania)

Zoltán CZAJLIK, Eötvös Loránd University, Institute of Archaeological Sciences (Budapest, Hungary)

Ciprian FIREA, Romanian Academy, Institute of Archaeology and Art History (Cluj-Napoca, Romania)

András KOVÁCS, Babeş-Bolyai University (Cluj-Napoca, Romania)

Zsolt VISY, University of Pécs (Pécs, Hungary)

CORRESPONDENCE

Muzeul Judeţean Mureş / Mureş County Museum

CP 85, str. Măraşti nr. 8A, 540328 Târgu Mureş, România

e-mail: marisiaedit@gmail.com

Cover: István KARÁCSONY

The content of the papers totally involve the responsibility of the authors.

ISSN 2668–7232



EDITURA MEGA | www.edituramega.ro

e-mail: mega@edituramega.ro

CONTENTS

Sándor BERECKI – Sándor József SZTÁNCSUJ The Copper Age Settlement from Târgu Mureş–Shopping City	7
Zoltán-József BOTHA Late Bronze Age Burials from the Archaeological site of Odorheiu Secuiesc–Kadicsfalvi rét/ Alsólok, Harghita County, Romania	33
Orsolya SZILÁGYI – Szilamér-Péter PÁNCZÉL Roman Hairpins from Călugăreni / Mikháza	45
Péter SIMON The research of Roman stone gate towers in Dacia Porolissensis	63
Bernadett KOVÁCS Preliminary study on the <i>terra sigillata</i> vessels from Călugăreni / Mikháza	111
László SZEKERNYÉS – Szilamér-Péter PÁNCZÉL From Seed to Bread. Was <i>Panis Romae</i> Like our Bread?	135
Áldor Csaba BALÁZS A Medieval Finger Ring with Christian Motif from Gălăţeni / Szentgerice	145
Melinda MIHÁLY Casa aurarului Michael Lutsch. Date noi privind istoricul unei case de locuit premoderne din Cluj	157
Szilárd Sándor GÁL Stories of teeth. A comparative research of human teeth from different archaeological ages in Transylvania	175
ABBREVIATIONS	181

CASA AURARULUI MICHAEL LUTSCH. DATE NOI PRIVIND ISTORICUL UNEI CASE DE LOCUIT PREMODERNE DIN CLUJ¹

MELINDA MIHÁLY*

This study is dedicated to a pre-modern dwelling house in downtown Cluj, located on the south side of today's Memorandumului Street. Although the edifice features many aspects of the stylistic evolution of the architecture of Cluj, built in Gothic style, with considerable changes that pertained to the Renaissance and then the Baroque styles, the history of the edifice is almost unknown. Our study aims to provide a detailed description of the building, to outline the various stages of its construction, and to identify the people who animated its spaces and contributed to the history of the building.

Keywords: Cluj, dwelling house, printing house, Gothic architecture, Renaissance architecture, Baroque architecture, goldsmith

Cuvinte-cheie: Cluj, casă de locuit, tipografie, arhitectură gotică, arhitectură renascentistă, arhitectură barocă, aurar

Studiul de față este dedicat unui imobil din centrul Clujului, care azi iese în evidență între celelalte edificii datorită elementelor de articulare premoderne ale fațadei principale. Deși clădirea prezintă o serie de elemente structurale ori decorative din perioada medievală și premodernă, dintre care se remarcă poarta carosabilă marcată cu o inscripție din anul 1653, portalul renascentist târziu, precum și placa

comemorative barocă de breaslă, istoricul edificiului este aproape necunoscut în literatura istoriei locale.

Studiul nostru vizează descrierea detaliată a edificiului, în vederea prezentării multiplelor aspecte stilistice ale acestuia, conturarea diferitelor faze de construire, precum și identificarea persoanelor care i-au animat spațiile, contribuind astfel la istoricul clădirii.

DESCRIEREA EDIFICIULUI

Clădirea se află în centrul istoric al Clujului, pe latura de sud a străzii Memorandumului de azi, la nr. 15, fiind a treia clădire spre vest, dinspre colțul format de strada Memorandumului și strada Ioan Rațiu de astăzi. Edificiul se află pe o parcelă relativ îngustă, de aproximativ 10 metri lățime. Inițial parcela avea acces și dinspre strada Episcop Ioan Bob, capătul de sud al lotului fiind vândut și închis cu o anexă în perioada 1859–1917 (Fig. 1).

Edificiul studiat este construit pe un plan dreptunghiular, ușor neregulat, pe trei nivele (subsol, parter, etaj), în capătul lotului fiind ridicate o serie de anexe moderne.

Fațada principală a edificiului este articulată de un soclu înalt, un brâu median, și o cornișă bogat profilată (Fig. 3). Soclul este placat cu plăci de calcar, profilate în partea superioară cu un semitor pronunțat, pornit de pe o suprafață teșită, cu un listel îngust și cu o semiscotie

* Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj-Napoca, RO, mihalmelinda@yahoo.com.

¹ Studiul de față a apărut recent în limba engleză (Mihály 2020) și în limba maghiară (Mihály 2021).

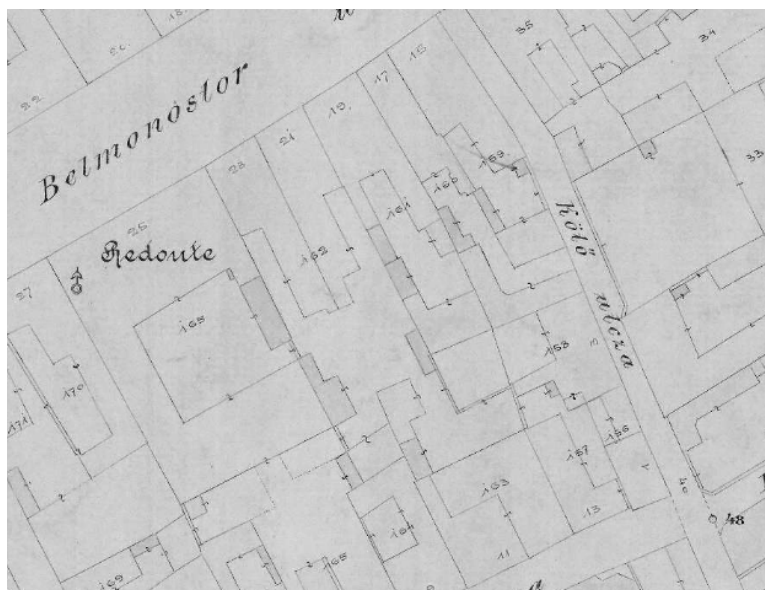


Fig. 1. Parcela casei pe harta cadastrală a Clujului, 1917 (str. Belmonostor nr. 19.), Biblioteca Națională Széchenyi, Fondul hărților.

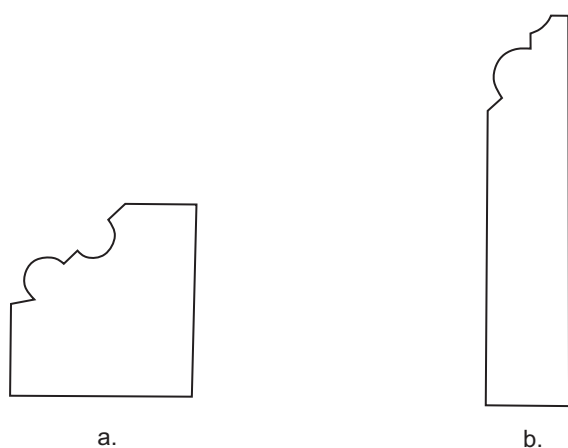


Fig. 2. Secțiunea porții carosabile (a) și a soclului (b). Desen realizat de Melinda Mihály, 2020.

(Fig. 2b). Pe cele două laturi ale porții carosabile soclul este prevăzut cu două guri de aerisire ale subsolului, dispuse în poziție asimetrică. Suprafața parterului este netedă, cea a etajului fiind decorată între deschideri cu panouri dreptunghiulare adâncite. Parterul este străpuns de trei axe de goluri, de două ferestre și o poartă carosabilă, în axa de vest. Ferestrele sunt dreptunghiulare, cu chenare simple din tencuială, închise cu canate termoizolante albe. Poarta carosabilă are închidere semicirculară, prevăzută cu un ancadrament cioplit din calcar, cu o profilatură asemănătoare cu cea a soclului, compusă dintr-o

semibaghetă, pornită de pe o suprafață teșită, un listel îngust, o semiscotie și un ultim listel îngust (Fig. 2a, 4). Profilatura ancadramentului pornește de la o înălțime relativ mare, de la 180, respectiv de la 187 de cm, de pe o suprafață teșită. În închiderea arcului porții se află un scut renașcentist, ieșit din planul profilaturii, marcat cu monograma GML, încadrat de anul 1653 (Fig. 5). Scutul este prevăzut cu un chenar profilat cu un listel, suprafața acestuia păstrând și azi urmele cromaticii inițiale, monograma fiind vopsită în culoare roșie, iar cifrele anului în culoare neagră. Cele patru ferestre de la etaj sunt dreptunghiulare, prevăzute cu chenare în platbandă din tencuială. Ferestrele sunt încoronate cu cornișe profilate și cu frize decorate cu

ghirlande de frunze de laur, fixate în capete cu nituri sferice. Pervazurile ferestrelor sunt profilate cu semibaghetă și cu două listele, profilatura acestora fiind în retragere treptată la extremități. Suprafețele delimitate de pervaz și brâul median sunt marcate de câte un panou dreptunghiular, adâncit treptat.

Fațada dinspre curte a clădirii are un aspect sobru, fiind articulată doar de soclul tencuit, nivelul etajului aflându-se într-o ușoară retragere față de planul parterului (Fig. 6). Soclul fațadei este străpuns de o gură de aerisire a subsolului, în latura de vest a fațadei. Parterul este marcat de gangul intrării încheiat în arc semicircular, precum și de o fereastră dreptunghiulară, la est de gang. Cea de-a doua fereastră a parterului este acoperită de anexa clădirii. Etajul fațadei dinspre curte este prevăzut cu trei deschideri, dintre care în axa de vest și în axa centrală se află câte o fereastră largă, cu închidere semicirculară, de factură barocă, iar în axa de est regăsim o fereastră dreptunghiulară. Presupunem, că inițial cele două deschideri semicirculare formau arcade deschise spre un foișor. Între cele două ferestre cu închidere semicirculară se află o placă comemorativă din calcar. Placa se păstrează doar parțial, colțurile



Fig. 3. Fațada principală a clădirii
(foto Melinda Mihály, 2020)



Fig. 4. Poarta carosabilă (foto Melinda Mihály, 2011)

inferioare fiind intersectate de chenarele în platbandă ale ferestrelor. Partea inferioară a plăcii, destinată inițial inscripției comemorative este ciuntită și acoperită parțial de tencuială. Partea superioară a plăcii reprezintă o pereche de lei rampanți, cu capetele întoarse spre laturile plăcii. Leii țin semnul breslei postăvarilor, încoronat cu o coroană deschisă. Deasupra capetelor leilor este gravat anul confecționării plăcii: 1764 (Fig. 7, 8).²

Gangul porții de intrare este acoperit cu o boltă semicilindrică, cu penetrații în axele deschiderilor (Fig. 9). În colțul sud-vestic al gangului, se află o construcție ulterioară, destinată casei scărilor ce conduc spre etaj. Nivelul de călcare al gangului în apropierea porții are o pantă abruptă, diferența de nivel dintre capătul de sud și cel de nord al gangului fiind de aprox. 130 cm. Pe latura de est al gangului se află șirul unor deschideri spre încăperile de la parter, realizate

în diferitele faze de construcție ale edificiului. Prima deschidere dinspre stradă este un portal gotic târziu, urmat de alte două uși dreptunghiulare, fără chenar, șirul fiind închis de accesul în



Fig. 5. Monograma porții carosabile
(foto Melinda Mihály, 2011)

² Placa a fost desenată de către Lajos Pákei, arhitectul-șef al orașului de la cumpăna secolelor XIX–XX. Pe desen apare imaginea completă a plăcii, care poate fi un document al stării inițiale, însă în același timp poate fi și o completare inventată de către arhitect. Pe desen semnul breslei postăvarilor este încadrat de un panou adâncit, cu închidere semicirculară. Colțurile superioare ale plăcii sunt decorate cu câte o rozetă, iar în partea inferioară se află un panou îngust adâncit, cu colțurile evazate, fără inscripție. Datarea plăcii este desenată greșit, deoarece în locul anului 1764 la Pákei apare anul 1664.



Fig. 6. Fațada dinspre curte a clădirii (foto Melinda Mihály, 2011)



Fig. 7. Semnul breslei postăvarilor de pe fațada dinspre curte (foto Melinda Mihály, 2020)



Fig. 8. Semnul breslei postăvarilor. Desen realizat de către Lajos Pákei, 1918



Fig. 9. Gangul porții carosabile (foto Melinda Mihály, 2020)

subsol, prevăzut cu un ancadrament baroc din calcar. Între primele trei intrări ale gangului se află două nișe dreptunghiulare, destinate alimentării exterioare a sobelor.

Cel mai vechi element arhitectonic al clădirii este cu siguranță portalul gotic, aflat la o înălțime de 66 cm față de nivelul de călcare actual, prevăzut azi cu o rampă placată cu plăci de faianță contemporane. Portalul are un ancadrament specific goticului târziu, profilat cu baghete încrucișate în colțurile superioare, cu lintelul sprijinit pe console (Fig. 10). Montanții portalului, prevăzuți cu baze poligonale, sunt profilați cu scotie, semibaghetă, scotie, două listele pronunțate, scotie, semibaghetă și scotie (Fig. 11). Muchiile ancadramentului sunt teșite. Profilatura celor două semibaghete pornește de pe postamente în torsadă, postamentul unuia dintre listele dublate fiind decorată cu un panou adâncit. Portalul se păstrează doar fragmentar, o parte a profilaturii fiind distrusă cu ocazia lărgirii deschiderii, astfel din montanțul din stânga lipsește semibaghetă interioară și o scotie. Aceleași profile lipsesc și de pe lintelul

portalului. Dintre profilurile proeminente ale portalului semibaghetetele exterioare sunt încrucișate în colțurile superioare, celelalte două fiind cele care prin arcuirea acestora spre interiorul deschiderii formează specificele console ale ancadramentelor gotice târzii. Prin lărgirea deschiderii portalului tocmai aceste console au fost distruse, fiind păstrată doar pornirea arcuită a profilaturii din partea dreaptă. Cele două guri de alimentare ale sobelor din gang sunt prevăzute cu ancadramente dreptunghiulare din calcar, de factură barocă, profilate pe margini cu un listel. Ultima deschidere din gang este intrarea subsolului, încadrată de un ancadrament din calcar, cu închidere în forma unui segment de cerc, marginea ancadramentului fiind profilat cu un listel striat, specific stilului baroc.

Planul parterului clădirii este relativ simplu, fiind compus din trei încăperi, desfășurate de-a lungul axei nord-sud, partea de vest a clădirii fiind ocupată în întregime de gangul intrării (Fig. 12). În colțul de sud-vest al gangului se află o construcție ulterioară, destinată casei scărilor, ce conduce spre spațiile de la etaj. În gangul



Fig. 10. Portalul gotic târziu din gang
(foto Melinda Mihály, 2007)

intrării inițial se afla un grânar vechi, care a dispărut cu ocazia unei renovări de la mijlocul secolului XX.³ Încăperea dinspre stradă a parturului este un spațiu specific perioadei renascentiste, acoperit cu o boltă semicilindrică cu câte trei penetrații pe laturi, sprijinită pe console treptate renascentiste târzii (Fig. 13). Muchiile penetrațiilor bolții, profilate cu un listel se întâlnesc în centrul pânzei bolții. La intersecția muchiilor centrale bolta este decorată cu o cheie de boltă circulară, prevăzută cu un chenar profilat cu semitor. În câmpul cheii de boltă se află relieful unui pocal, încadrat de două motive *Knorpelwerk*. Pe latura de sud a încăperii a fost amplasat cel mai reprezentativ element decorativ al încăperii, un portal renascentist târziu cioplit din calcar.

Portalul este compus din montanți și un antablament, cu o structură clasică, formată din arhitravă, friză și coronament (Fig. 14, 15). Montanții portalului sunt articulați cu

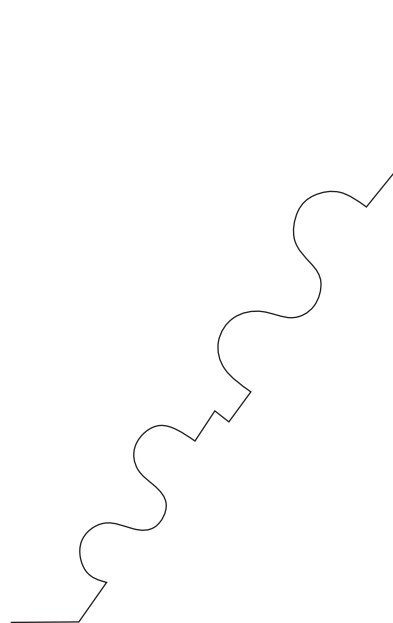


Fig. 11. Secțiunea portalului
gotic târziu. Desen realizat de
Melinda Mihály, 2020.

postamente înalte, decorate cu rozete și cu pilaștri canelați, prevăzuți cu baze profilate cu listel, kyma reversa și listel și cu capiteluri profilate cu listel, semibaghetă, listel, kyma reversa și listel. Postamentul este profilat cu kyma recta, listel, baghetă pronunțată, listel, semibaghetă, listel, baghetă, listel lat, decorat cu rozetă, baghetă, listel, kyma recta. Friza este despărțită de arhitravă de un brâu cu secțiunea unui listel. Pe arhitrava portalului este cioplită cu majuscule o maximă în limba latină: *FIDE SED CVI VIDE* (*Încrede-te, dar ai grijă în cine!*). Elementul central al frizei este monograma GML și anul 1654, gravat în câmpul unui scut renascentist decorat cu volute, scutul fiind flancat de două rozete. Coronamentul portalului este proeminent, profilat cu listel, semibaghetă pronunțată, decorată cu un șir de ove, listel, baghetă îngustă, listel, kyma recta decorată cu un șir de frunze și listel. Lintelul este accentuat în flancuri, toate cele trei elemente structurale, arhitrava, friza și coronamentul fiind avansate față de planul antablamentului. Friza este decorată în flancuri cu câte o frunză de acant, accentuate cu gutti, în linia montanților. Canatul ușii este specific stilului

³ KELEMEN 1982, 138, 360; LÖWY ET AL. 1996, 93. Azi se mai păstrează un grânar asemănător pe str. M. Kogălniceanu nr. 17.

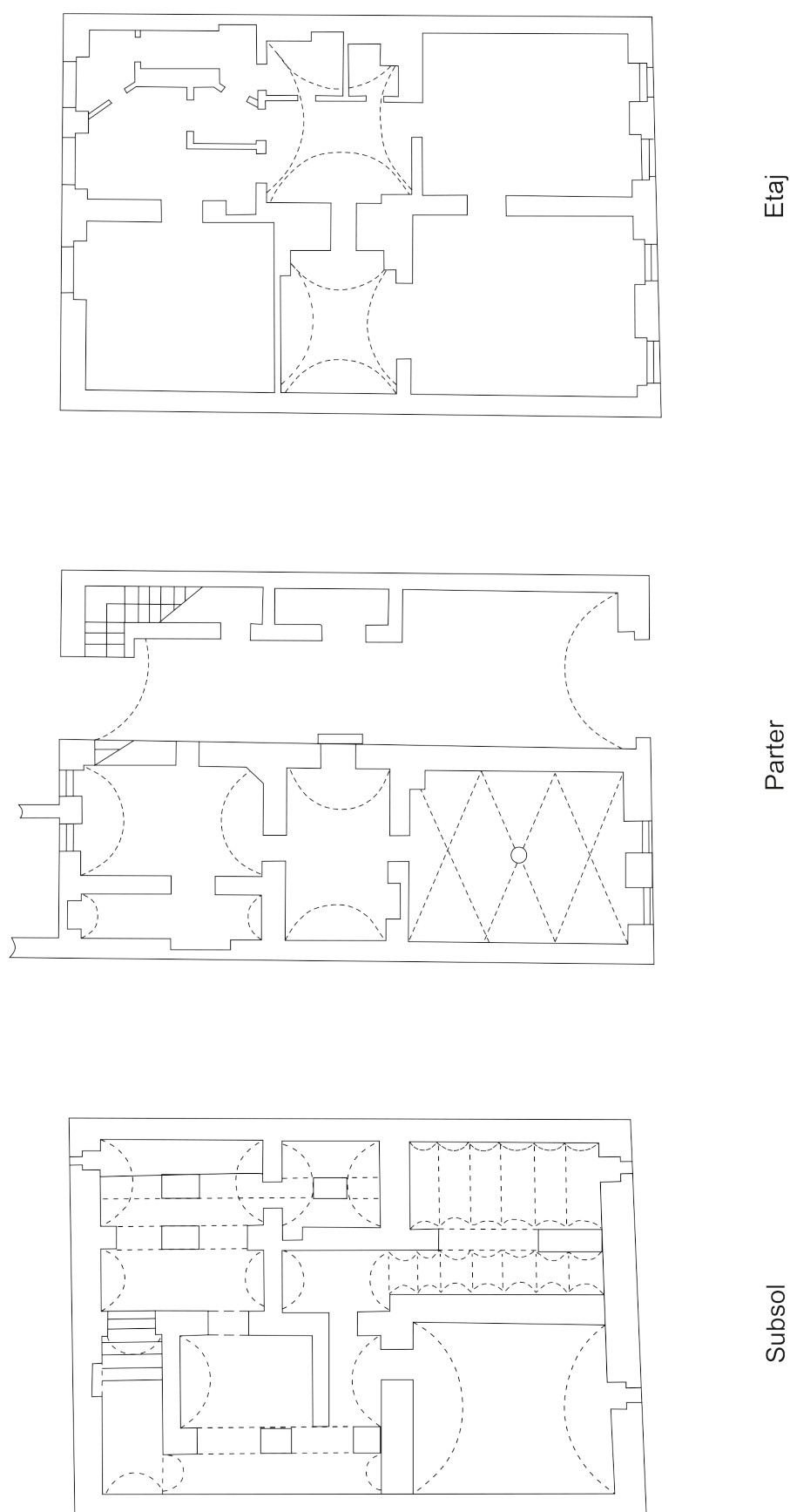


Fig. 12. Planul clădirii (subsol, parter, etaj), releveu realizat în anii 1960–1970, colecția arhitectului Adrian Giurgiu. Redesenat și corectat de Melinda Mihály.



Fig. 13. Încăperea dinspre stradă de la parter (foto Melinda Mihály, 2008)

baroc, articulat cu panouri dreptunghiulare adâncite, care își mai păstrează și astăzi balamalele și sistemul original de închidere.

Celelalte încăperi ale parterului sunt prevăzute cu bolți semicilindrice, cea dinspre curte fiind divizată ulterior în două spații distincte.

Cea mai complexă planimetrie a clădirii se păstrează la nivelul subsolului. Intrarea acestuia se deschide din gangul porții. Pragul ancadramentului se află la 25 cm m adâncime față de nivelul de călcare actual al gangului, cauzat de ridicarea acestuia în latura de sud. Subsolul urmărește în mare parte planimetria parterului, așadar fiind evidentă o compartimentare primară în două tronsoane cu axa longitudinală orientată spre nord-sud. Zidăria subsolului este construită în întregime din piatră de carieră (calcar), încăperile fiind acoperite în majoritatea spațiilor cu bolți semicilindrice din piatră. Această structură a fost modificată ulterior în mai multe rânduri, tronsonul de vest fiind

împărțit în două tronsoane mai înguste delimitate de arcade cu închidere semicirculară. Cele două încăperi din colțul de nord-vest al subsolului sunt delimitate de o arcadă cu închidere în segment de cerc, de factură barocă, deschiderea arcului fiind construită din cărămidă. Aceste două spații sunt acoperite cu bolți sprijinite pe șine metalice, construite din cărămidă, specifice ultimului sfert al secolului al XIX-lea, începutului de secol XX. Încăperile din colțul de sud-vest al subsolului au mai suferit o altă compartimentare ulterioară, cele două spații dinspre est fiind prevăzute cu trei arcade cu închidere în segment de cerc, de factură barocă, sprijinite pe doi stâlpi masivi centrali, tencuiți, construiți pentru susținerea casei scării. Încăperea din colțul de sud-est al subsolului este de asemenea compartimentată în epoca barocă în trei spații mai mici. Primul spațiu este coridorul îngust, cu axa longitudinală orientată pe axa est-vest, destinat scării de intrare în subsol, prevăzut cu trepte cioplite din calcar. Spațiul aflat la nord de coridor este compartimentat de asemenea în alte două spații distincte, de către două arcade cu închidere semicirculară, sprijinite pe stâlpi masivi din calcar. Toate cele trei spații de mai sus sunt acoperite cu bolți semicilindrice din piatră de carieră. Cea mai veche încăperei a subsolului, construită din piatră de carieră și acoperită cu bolți semicilindrice din piatră, s-a păstrat în colțul de nord-est (Fig. 16). Subsolul azi păstrează două ancadramente din calcar, cu închidere semicirculară, cu muchia teșită. Primul ancadrament este cel care comunică între coridorul scării de intrare și spațiul următor, îngust (Fig. 17). Al doilea ancadrament din calcar este cel care asigură accesul încăperii din sud-estul subsolului spre încăperea centrală a tronsonului central. Acesta se află într-o stare bună de conservare, permițând observarea unor detalii, precum pornirea muchiei teșite de pe o suprafață teșită, specifică arhitecturii gotice. Suprafața acestuia păstrează mai multe straturi de văruire, fapt care demonstrează, că ancadramentul se află probabil în poziție secundară, provenind din spațiile de locuit de la parter. Pe latura de nord a zidului de nord al coridorului de intrare se păstrează conturul unei deschideri, care probabil era intrarea inițială din gang.



Fig. 14. Portalul renașcentist, încăperea dinspre stradă de la parter (foto József Sebestyén, 2003)

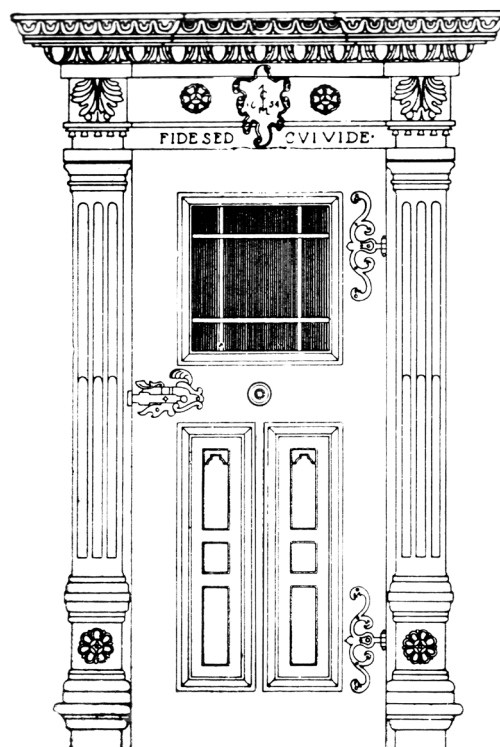


Fig. 15. Portalul renașcentist, încăperea dinspre stradă de la parter. Desen realizat de către Lajos Pákei, 1918

Se mai păstrează de asemenea în spațiul de la nord-est, pe peretele de nord și pe cel vest conturul unor guri de aerisire, înzidite, care aveau acces spre stradă respectiv spre gangul porții, demonstrând faptul, că într-o primă fază casa nu avea subsol sub gang. În zidăria subsolului pot fi observate câteva elemente arhitectonice refolosite, precum un fragment din menoul unei ferestre gotice, profilată pe laturi cu câte o cavetă. Celelalte elemente arhitectonice refolosite provin probabil de la ancadramente renașcentiste, acestea fiind înzidite cu profilatura întoarsă spre grosimea zidăriei.

Casa scării este o construcție modestă, îngustă, prevăzută cu trepte din lemn (Fig. 18). Planul etajului clădirii urmărește în mare parte planimetria parterului, fiind compus din încăperi grupate în două tronsoane, cea dinspre est fiind aproape identică cu compartimentarea parterului. Tronsonul de vest, aflat deasupra gangului, este format de asemenea din trei



Fig. 16. Încăperea cea mai veche a subsolului (foto Melinda Mihály, 2020)

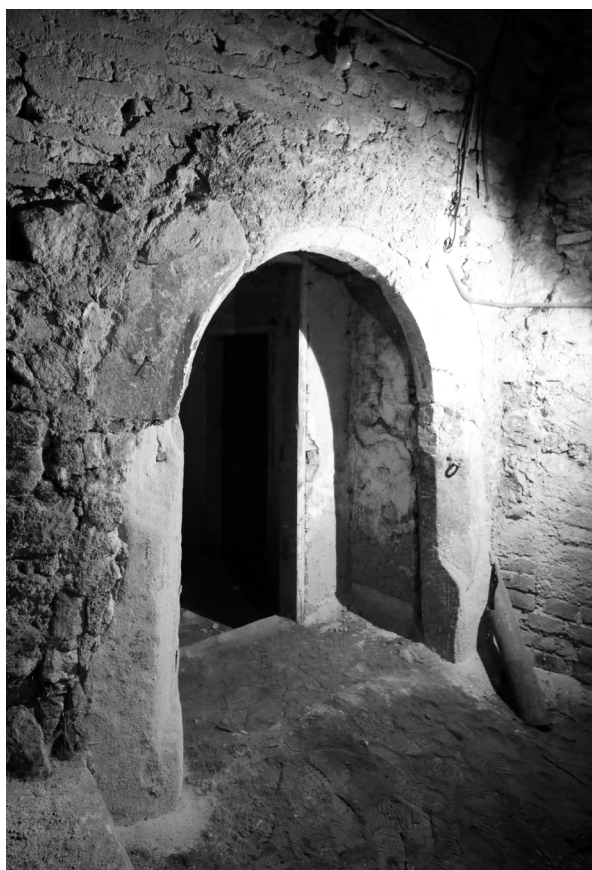


Fig. 17. Portalul gotic din subsol
(foto Melinda Mihály, 2020)

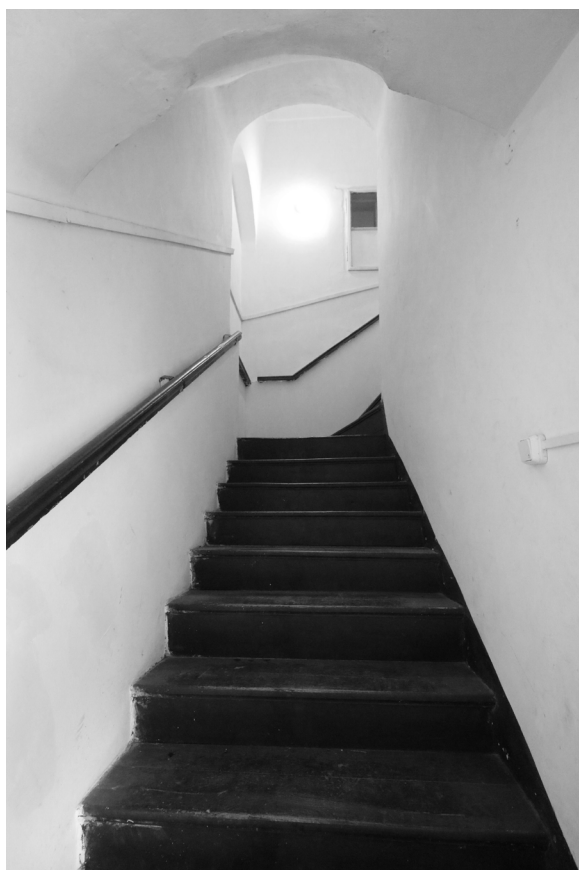


Fig. 18. Casa scărilor (foto Melinda Mihály, 2020)

încăperi, dintre care cea centrală și cea dinspre curte au fost divizate ulterior în mai multe spații în vederea asigurării accesului spre diferite spații comerciale, precum și toaletele acestora. Cele două încăperi reprezentative ale clădirii, aflate dinspre stradă, precum și cele dinspre curte sunt

tăvănite (Fig. 19), spațiile centrale fiind prevăzute cu calote boeme.

În curtea clădirii în anul 2008 se mai afla un fragment de ancadrament renașcentist, profilat cu listel, baghetă, listel, kyma și un listel decorat cu un șir de denticuli (Fig. 20).

ISTORICUL CLĂDIRII

Cele două laturi ale străzii Memorandumului s-au format în perioada medievală, când s-a conturat trama stradală a Clujului medieval. Strada este una dintre principalele artere ale orașului nou, format înafara Cetății Vechi / Óvár după 1270, în urma colonizării unei populații de oaspeți germani, la inițiativa regelui Ștefan al V-lea. În literatura de specialitate, această colonizare este considerată a sta la baza formării pieței centrale și a tramei stradale a centrului istoric al Clujului, proces desfășurat probabil în ultimele

două decenii ale secolului al XIII-lea și în prima jumătate a secolului al XIV-lea. Începând din jumătatea a doua a secolului al XIV-lea sunt atestate documentar cele mai importante străzi ale centrului istoric, ceea ce demonstrează faptul că, cel târziu în această perioadă, se formase în această zonă o structură urbană apropiată de cea actuală. Latura de sud a străzii s-a format probabil într-o primă fază, urmată apoi de șirul caselor de pe latura de nord, ridicate în șanțul Cetății Vechi la cumpăna secolelor XV–XVI, ca



Fig. 19. Încăperea dinspre stradă de la etaj (foto Melinda Mihály, 2020)



Fig. 20. Fragment dintr-un ancadrament renașcentist din curte (foto Melinda Mihály, 2008)

urmare a pierderii rolului defensiv a acesteia, după construirea celei de-a doua incinte fortificate medievale a orașului.⁴

Clădirea cercetată se află în interiorul celei de-a doua incinte fortificate medievale a orașului

Cluj. Denumirea istorică a acestei străzi, Strada Mănășturului, alternând în izvoare cu cea de *Platea Rapularum* (Strada Napilor). Încă din perioada medievală era principala arteră care se îndrepta spre Cluj-Mănăștur. Prima mențiune scrisă datează din anul 1436 în forma de *Monostorwcha*, când mai mulți cetățeni clujeni, din străzile Ungurească, de Mijloc, a Lupului, a Mănășturului și a Turzii au trimis o solie la regele Sigismund de Luxemburg.⁵

Cel mai vechi registru de impozite a orașului Cluj, întocmit în anul 1453, menționează pentru prima dată partea din interiorul, precum și din exteriorul incinte fortificate (*[Platea] Rapularum intra muros, Rapularum extra murum*), marcând astfel și suburbia din afara incinte fortificate.⁶

În ceea ce privește denumirea de *Platea Rapularum*, folosită în perioada medievală și cea premodernă, în paralel cu denumirea de *Platea Monostor*, istoricul și arheologul János Herepei

⁴ ENTZ 1996, 83, 343, 353, 354.

⁵ ENTZ 1996, 83, 354.

⁶ KOVÁCS 2018, 181–212.

a formulat ipoteza conform căreia toponimul ar proveni de la un sat medieval dispărut, aflat pe artera respectivă.⁷

Pe baza evoluției urbanistice medievale a orașului se poate afirma că, într-o primă fază, pe parcela cercetată se afla cu siguranță o clădire gotică, probabil cu subsol și cu parter, construită în cursul secolului al XIV-lea. Din această perioadă, astăzi nu poate fi identificat niciun element arhitectonic, cele mai timpurii detalii databile ale edificiului fiind realizate în ultimele trei decenii ale secolului al XV-lea și începutul secolului al XVI-lea. Aceste elemente arhitectonice sunt cele două ancadramente din subsol, menoul unei ferestre gotice, încastrat ulterior în zidăria subsolului, poarta carosabilă și soclul fațadei principale. Pe baza analogiilor, presupunem că menoul ferestrei gotice provine dintr-un ancadrament de fereastră dreptunghiulară, cvadripartită, împărțită în patru ochiuri printr-un menou în formă de cruce. Astfel de exemple se mai păstrează azi în oraș, pe fațada laterală a casei din Piața Unirii nr. 18, precum și pe fațada laterală a casei de pe b-dul Eroilor nr. 10. Din perioada gotică se păstrează cele două încăperi dinspre stradă ale subsolului, în tronsonul de est, celălalt tronson, aflat în partea de vest a casei, sub gangul intrării, fiind construit ulterior.

Din această fază de construcție provine și portalul gotic târziu, care conduce din gangul intrării în prima încăpere dinspre stradă, decorat cu baghete încrucișate, specific ultimelor trei decenii ale secolului al XV-lea. Analogiile clujene ale acestui tip de portal se află în Piața Unirii nr. 15–16, nr. 19, str. Memorandumului nr. 19 și b-dul Eroilor nr. 15. Unicul exemplu datat al acestei serii este cel aflat în încăperea dinspre Piața Centrală a parohiei romano-catolice, realizat în anul 1477, care conform istoricului de artă Szilárd Papp trebuie să fi fost prototipul acestui tip de portal în Cluj.⁸

Edificiul păstrează câteva elemente

arhitectonice specifice goticului târziu și renașterii timpurii, cu profilatură combinată. Deși poarta carosabilă a clădirii este prezentată în literatura de specialitate ca un element arhitectonic specific renașterii târzii,⁹ profilatura acesteia, cioplită pe o suprafață teșită, este specifică goticului, permițând o datare mai timpurie, la sfârșitul secolului al XV-lea, începutul secolului al XVI-lea. Presupunem, că scutul renaștentist a fost inserat ulterior în structura porții. Aceeași profilatură (cioplită pe o suprafață teșită, specifică goticului târziu) poate fi observată și în cazul soclului fațadei principale.

La mijlocul secolului al XVII-lea, între anii 1653–1654, clădirea a fost modificată în stilul renașterii târzii, când încăperea dinspre stradă a parterului a căpătat bolta semicilindrică cu penetrații și portalul sculptat. Cu aceeași ocazie, poarta carosabilă a primit scutul cu monograma proprietarului GML și cu anul 1653, inserat în arcu porții carosabile gotice târzii. Cele mai apropiate analogii clujene ale portalului din anul 1654 sunt portalul din anul 1636 de la etajul casei din Piața Unirii nr. 20¹⁰ și portalul vechii parohii reformate din str. M. Kogălniceanu, realizat în anul 1651, marcat cu monograma BA.¹¹ În același grup se încadrează și fragmentul portalului refolosit în subsolul fostei case a tricesimei, devenit ulterior Cazinoul de Cluj, situat pe bulevardul Eroilor nr. 16.¹² Elementele asemănătoare ale acestor portaluri sunt structura identică a antablamentului, decorat cu rozete și cu câte o frunză de acant în flancuri, arhitrava fiind delimitată de friză și de coronament de câte un listel pronunțat. În șirul acestora se încadrează și fragmentul unui portal din depozitul lapidariului Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, decorat cu o frunză de acant cioplit pe un fundal canelat, accentuat cu un șir de guttae.¹³

Registrele de impozite ale orașului păstrează o serie de informații referitoare la succesiunea

⁷ HEREPEI 2004, 150–157.

⁸ ENTZ 1996, 82, 117, 337, 350, 352; PAPP 2008, 29–30.

⁹ KOVÁCS 2003, 38.

¹⁰ MIHÁLY 2008, 60–68.

¹¹ WEISZ 2018, 166, 171.

¹² Pentru această informație îi mulțumesc colegului meu, istoricul de artă Attila Weisz.

¹³ Piesa nu are număr de inventar.

proprietarilor clădirii din perioada premodernă, astfel fiind posibilă și identificarea acestor persoane, care au contribuit la modificările edificiului din această epocă. Astfel în perioada 1637–1642 casa se afla în proprietatea urmașului lui Benedek Szabó, care însă nu locuia în acest imobil. În acești ani în calitate de chiriaș al casei sunt menționați Pitter Werner și János Kékesi.¹⁴ În această perioadă se schimbă doar chiriașii clădirii, astfel în anul 1638 locul lui Pitter Werner este preluat de Mihály Patócsi,¹⁵ care în anul următor este șters din rândul chiriașilor.¹⁶ Următoarea modificare în șirul proprietarilor edificiului se produce în anul 1642, când imobilul a fost deținut de către două persoane, Hannes Werner și Paul Werner, probabil frați, care au ajuns în posesia clădirii prin moștenire.¹⁷

Construcțiile în stilul renașterii târzii din anii 1653–1654 se datorează cu siguranță aurarului Michael (Mechl) Lutsch. Michael era probabil fiul croitorului Johann Lutsch, care în anul 1607 și în 1628 era starostele breslei croitorilor din Cluj.¹⁸ În anul 1634 Michael și-a înmormântat fiica de 3 ani, Kisanna, în Cimitirul Central / Házsongárd.¹⁹ Michael a fost admis în breasla aurarilor din Cluj în anul 1633,²⁰ obținând între anii 1649–1651 cea mai înaltă funcție din cadrul breslei aurarilor, cea de staroste.²¹ Michael Lutsch a fost prezent și în administrația locală a orașului, în anul 1659 și în anul 1665 fiind menționat ca făcând parte din centumvirat.²² Aurarul era de religie unitariană, ca și majoritatea locuitorilor orașului în acea perioadă la sfârșitul vieții deținând și funcția de epitrof (egyházfi) al bisericii unitariene săsești. El a decedat în data de 23

mai 1676 și a fost înhumat la 27 mai.²³ Numele lui apare pentru prima oară în șirul proprietarilor acestei case doar în anul 1656,²⁴ deoarece din intervalul 1650–1655 nu s-au păstrat registrele de impozite ale acestui cvartal. Presupunem că cel de-al treilea element al monogramei GML provine din numele Goldschmidt, folosit în această perioadă pentru distingerea persoanelor cu același nume de familie, prin indicarea meseriei acestora.²⁵ Numele aurarului apare pentru prima oară în registrul impozitelor orașului în anul 1638 în legătură cu o altă clădire din strada Mănăsturului, aceasta fiind cea de-a patra casă de la colțul străzii Kötő (azi str. Ioan Rațiu), înspre est, pe latura de sud.²⁶ Între anii 1647–1656 aurarul renunță la această casă, devenind posesorul altor două case, probabil în urma unui schimb, acestea fiind a doua și a treia clădire spre vest, de la colțul străzii Kötő (azi str. Ioan Rațiu), pe latura de sud.

Șirul primelor patru case situate la vest de colțul străzii Kötő în ultimele două decenii ale secolului al XVII-lea avea o importanță deosebită în ceea ce privește istoria religiei unitariene din Transilvania. Prima clădire, aflată în posesia lui Péter Köpeczi, în anul 1697 a fost lăsată prin testament bisericii unitariene din Cluj, după cedarea forțată în 1716 a bisericii parohiale Sfântul Mihail în favoarea romano-catolicilor și a devenit una dintre casele de rugăciuni ale acestei comunități.²⁷ A doua și a treia clădire, în perioada 1647–1656, se aflau în proprietatea lui Michael Lutsch. După decesul acestuia în anul 1676, a doua clădire de la colț a fost achiziționată de preotul unitarian András Jövedécsi de la

¹⁴ ANR, REGISTRELE DE IMPOZITE, 22/III.608.; 22/III.630.; 22/III.667.; 23/III.7.

¹⁵ ANR, REGISTRELE DE IMPOZITE, 22/III.630.

¹⁶ ANR, REGISTRELE DE IMPOZITE, 22/III.667.

¹⁷ ANR, REGISTRELE DE IMPOZITE, 24/XII.5.

¹⁸ HEREPEI 1988, 183.

¹⁹ Este cunoscută inscripția funerară, monumentul azi nu se mai păstrează. HEREPEI 1988, 183.

²⁰ FLÓRA 2003, 58.

²¹ JAKAB 1888, 498, 686.

²² BINDER 1982, 304, 306.

²³ BENCZÉDI 1886, 355.

²⁴ ANR, REGISTRELE DE IMPOZITE, 29/II.7.

²⁵ Un astfel de exemplu în Clujul premodern este și cazul preschimbătorului de aur, Petrus Filstich, distins de către directorii de impozite cu atributul *Auricampsor* de aurarul Petrus Filstich, supranumit *Goldschmidt*. VEZI MIHÁLY 2002–2003 (2005), 360.

²⁶ ANR, REGISTRELE DE IMPOZITE, 22/III.635.

²⁷ RÁCZ 2016, 312.

moștenitoarea lui Michael Lutsch, Kata Szász (la data de 11 septembrie 1679).²⁸

Cea de-a treia casă, obiectul studiului de față, a fost deținută de către Michael Lutsch timp de trei decenii.²⁹ În anul 1676, după decesul lui Lutsch, casa rămâne în proprietatea văduvei acestuia, născută Sophia (Jozefa) Dési Szabó. Văduva a murit în anul 1686,³⁰ iar în același an, la data de 28 octombrie 1686, clădirea a fost cumpărată de la urmașii acesteia de soții András Kmita și Christina Wilhelm, polonezi unitarieni, pentru suma de 1000 forinți.³¹ Importanța acestei case era dată și de amplasarea sa, între casa preotului unitarian András Jövedécsi și casa predicatorului unitarienilor polonezi, András Lachovius (Andrzej Łachowski), care era în același timp și casa de locuit a acestuia.³²

Christina Wilhelm s-a căsătorit cu comerciantul András Kmita în anul 1674 încă în Polonia, stabilindu-se apoi împreună în orașul Cluj.³³ Refugiarea unitarienilor poloni în Cluj a avut loc în urma dietei din anul 1658, care a hotărât, că unitarienii sunt obligați să treacă la religia romano-catolică până în data de 10 iulie 1660, sau va trebui să părăsească Polonia. În urma decretului, un număr mare de unitarieni a trecut la religia romano-catolică, însă o parte a ales calea refugiului, emigrând în Prusia, Anglia, Țările de Jos și în Transilvania. Cei din urmă s-au stabilit la Cluj, formând o comunitate religioasă distinctă față de unitarienii maghiari și sași, însă pe parcursul secolului al XVIII-lea treptat s-au maghiarizat, integrându-se în biserica unitariană maghiară în anul 1793, prin unirea celor două parohii din Cluj. După moartea

lui András Kmita, în anul 1688, văduva a continuat să locuiască în acest edificiu. Christina Wilhelm este cea care a înființat tipografia bisericii unitarienilor polonezi în propria sa casă, ori într-o clădire-anexă aflată pe aceeași parcelă, achiziționând din Viena toate uneltele necesare unei tipografii.³⁴ Văduva s-a îngrijit și de aducerea tipografului, în persoana lui Mihály Liszkai.³⁵ Tipografia era una dintre cele două tipografii unitariene din Transilvania de la sfârșitul secolului al XVII-lea. După monopolul bisericii reformate asupra tipografiilor din Cluj, tipografia văduvei lui András Kmita a fost prima dar și singura, care a asigurat tipărirea tuturor operelor religioase necesare liturghiei unitariene, dar și a lucrărilor literare sau științifice.³⁶ După moartea doamnei Christina Wilhelm din anul 1703, tipografia și-a încetat activitatea, fiul ei, János Kmita renunțând la aceasta.³⁷ Cu această ocazie tipografia a fost mutată în clădirea bisericii Sfântul Mihail, care în acel moment încă se afla în proprietatea parohiei unitariene. În anul 1716, cu ocazia preluării bisericii de către armata imperială a fost preluat și echipamentul tipografiei.³⁸

Revenind la soarta casei noastre, în anul 1703, după moartea văduvei lui András Kmita, casa a fost moștenită de unicul ei fiu, János Kmita, singurul rămas în viață din trei copii. Acesta a peregrinat în anul 1695 în Andreaswalde (Kosinowo), iar după revenirea în Transilvania a devenit arhivistul conventului din Cluj-Mănăstur. A decedat probabil în anul 1742.³⁹ În anul 1746 casa era deținută de văduva lui, născută

²⁸ RÁCZ 2016, 312.

²⁹ ANR, REGISTRELE DE IMPOZITE, 29/II.7; 29/XIV.7; 33/VII.7; 32/XXV.4; 33/XXVII.3; 33/XXVIII.3; 34/X.4.

³⁰ Văduva lui Michael Lutsch era mama cronicarului clujean Peter Broser, născut probabil dintr-o căsătorie anterioară a acesteia: KOLOZSVÁRI EMLÉKÍRÓK 1603–1720, 219; HEREPEI 1988, 184.

³¹ RÁCZ 2016, 313; MOLNÁR 2018, 103.

³² MOLNÁR 2018, 103.

³³ MOLNÁR 2018, 103.

³⁴ JAKAB 1895, 325–335; KÉNOSI TÖZSÉR – UZONI FOSZTÓ 2009, 293; MOLNÁR 2018, 105; V. ECSÉDY 2014, 175.

³⁵ MOLNÁR 2018, 104.

³⁶ MOLNÁR 2018, 100.

³⁷ Vezi consimțământul curatorilor bisericii unitariene cu János Kmita din data de 6 octombrie 1707, în privința tipografiei: ILLÉSY 1903, 149.

³⁸ KÉNOSI TÖZSÉR – UZONI FOSZTÓ 2009, 716.

³⁹ KOVÁCS 2011, 371.

Judit Dési, care a moștenit un edificiu ipotecat, cu datorii față de biserica unitariană.⁴⁰

În cea de-a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, clădirea se afla în proprietatea familiei Sombori, în anul 1750 casa aparținea lui József Sombori,⁴¹ în anul 1759 lui István Sombori,⁴² probabil fiul celui dintâi, iar în perioada cuprinsă între anii 1778–1796 de către meșterul postăvar János Sombori.⁴³ Această perioadă coincide cu transformarea clădirii în stil baroc, fapt marcat prin placa comemorativă din anul 1764, decorat cu semnul breslei postăvarilor de pe fațada dinspre curte a etajului. Cu această ocazie a fost remodelată fațada principală a edificiului, căpătând o articulare specifică stilului baroc, cu panouri dreptunghiulare adâncite, cuprinzând ancadrame baroce. În această perioadă a fost deschisă intrarea actuală în subsol, prevăzută cu un ancadrament baroc din calcar. Unele încăperi de la etaj au fost de asemenea modificate, fiind acoperite cu bolți a vela. În registrele de impozite ale orașului din anul 1796 este menționat și numărul încăperilor clădirii, prin care se conturează deja planimetria casei actuale. Aceasta avea patru camere la parter, din care două erau boltite și două încăperi mai mici, boltite. La etaj edificiul era prevăzut cu patru camere și cu o cămară. Casa era dotată cu câte o bucătărie atât la parter cât și la etaj, iar în subsol încăpeau 20 de butoaie de vin. La capătul parcelei se mai afla un grajd de piatră pentru

șase cai, un grajd de lemn pentru patru cai alături de care se afla un atelier de postăvărie.⁴⁴

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea, clădirea se afla în proprietatea familiei de armeni Vertán. În registrul locuitorilor orașului Cluj din anul 1869 era consemnat numele proprietarului Tódor Vertán, iar în anul 1900 György Vertán. Presupunem că în această perioadă a fost desființată casa scării, fiind înlocuită cu cea actuală din gangul intrării, sprijinită pe arcadele cu închidere în segment de cerc din subsol.

În cursul secolului al XIX-lea, strada Mănășturului a fost nivelată prin adâncirea laturii de sud, devenind astfel vizibilă și fundația caselor. Acestui fapt i se datorează nivelul ridicat la care se află ancadramele fațadei principale. Presupunem că, cu aceeași ocazie, a fost instalat și paramentul din piatră fasonată al soclului fațadei, în vederea acoperirii fundațiilor. Diferența de nivel azi se mai păstrează în gangul intrării, capătul de sud al gangului fiind supraînălțat cu 25 de cm.

Edificiul a fost renovat de mai multe ori în cursul secolului XX, când a fost eliberat portalul gotic din gangul intrării, care în perioada anterioară a fost înzidită. Cu aceeași ocazie a dispărut din gangul intrării grânarul casei. În anii 2008–2020 a dispărut din curte și fragmentul ancadramentului renascentist, decorat cu un șir de denticuli.

⁴⁰ MOLNÁR 2018, 108.

⁴¹ SZABÓ T. 1983, 7.

⁴² ANU, F 49a, 4–5. Pentru aceste date mulțumesc soțului meu, Zsolt Kovács.

⁴³ ANU, F 49b, 3. Pentru aceste date mulțumesc soțului meu, Zsolt Kovács. Monumentul funerar al lui János Sombori din Cimitirul Central a fost publicat de către János Herepei: HEREPEI 1988, 495–496.

⁴⁴ ANU, F 49c, 51.

BIBLIOGRAFIE

BENCZÉDI 1886

G. Benczédi, Unitárius halottak és temetések (1668–1677), *Keresztény Magvető* 21/3, 1886, 153–158.

BINDER 1982

P. Binder, *Közös múltunk. Románok, magyarok, németek és délszlávok feudalizmus kori falusi és városi együttéléséről* (Bukarest 1982)

ENTZ 1996

G. Entz, *Erdély építészete a 14–16. században* (Kolozsvár 1996)

FLÓRA 2003

Á. Flóra, Kolozsvári ötvösregesztrum (1549–1790), *Lymbus* 2003, 25–74.

HEREPEI 1988

J. Herepei, *A Házsongárdi temető régi sírkövei* (Budapest 1988)

HEREPEI 2004

J. Herepei, Gondolatok a Platea Rapularum eredetére vonatkozólag, in: Sas Péter (s. a. r., szerkesztette és az utószót írta) *Kolozsvár történeti helyrajza* (Kolozsvár 2004) 150–157.

ILLÉSY 1903

J. Illésy, Művelődéstörténeti adatok, *Magyar Történelmi Tár* 4/4, 1903, 146–252.

JAKAB 1888

E. Jakab, *Kolozsvár története, oklevéltárral. Újabb kor. Nemzeti fejedelmi korszak (1540–1690)*, II (Budapest 1888)

JAKAB 1895

E. Jakab, Adalékok a magyar és lengyel unitáriusok közötti régi testvéries viszony megismeréséhez. Második közlemény. *Keresztény Magvető* 30/6, 1895, 325–335.

KELEMEN 1982

L. Kelemen, Kolozsvár építészeti és művészeti emlékei a XIX. század közepéig, in: M. B. Nagy (szerk.), *Művészettörténeti tanulmányok*, II (Bukarest 1982) 105–164.

KÉNOSI TÖZSÉR – UZONI FOSZTÓ 2009

J. Kénosi Tözsér – I. Uzoni Fosztó, *Az erdélyi unitárius egyház története*, I–II. Szerk. G. Hoffmann, S. Kovács, L. Molnár (Kolozsvár 2009)

KOLOZSVÁRI EMLÉKÍRÓK 1603–1720

Auner Márton, Brozer Péter és Gálffy Mihály történeti feljegyzései (1663–1720), in: J. Bálint et alii (szerk.), J. Pataki (a forrásokat vál. és jegyzetekkel ellátta), *Kolozsvári emlékirók 1603–1720* (Bukarest 1990) 215–222.

KOVÁCS 2003

A. Kovács, *Késő reneszánsz építészet Erdélyben 1541–1720* (Budapest–Kolozsvár 2003)

KOVÁCS 2011

S. Kovács, Fejérvári Sámuel útinaplója az Erdély és Törökország közti határszélek kijáratásakor, 1741-ben, *Studia Doctorum Theologiae Protestantis* 2, 2011, 369–384.

KOVÁCS 2018

A. Kovács, Kolozsvár legrégebbi számadáskönyvéről (1453), in: M. Lupescu Makó (szerk.) *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700. Várostörténeti tanulmányok. Studii de istorie urbană* (Kolozsvár 2018) 181–212.

LŐWY ET AL. 1996

D. Lőwy – J. Demeter V. – L. Asztalos, *Kőbe írt Kolozsvár. Emléktáblák, feliratok, címerek* (Kolozsvár 1996)

MIHÁLY 2005

M. Mihály, Casa Filstich-Kemény din Cluj, *ActaMN* 39–40/II, Istorie, 2002–2003 (2005), 357–368.

MIHÁLY 2008

M. Mihály, Reneszánsz polgárházak Kolozsvár Fő terének északi során. Néhány kísérlet a megrendelők azonosítására, *Korunk* 19/7, 2008, 60–68.

MIHÁLY 2020

M. Mihály, The house of goldschmidt Michael Lutsch. New data on the history of a pre-modern town house in Cluj, *ActaMN* 57/II, Historica, 2020, 11–36.

MIHÁLY 2021

M. Mihály, Mechl Lutsch kolozsvári ötvös háza. Adatok egy kora újkori reneszánsz lakóház történetéhez, in: E. Gálfi, Zs. Kovács, K. P. Kovács (szerk.), *Arte et ingenio. Tanulmányok Kovács András hetvenötödik születésnapjára* (Kolozsvár–Budapest 2021) 451–468.

MOLNÁR 2018

D. Molnár, Unitárius könyvnyomtatás a gubernium idején, *Keresztény Magvető* 124/1, 2018, 100–127.

PAPP 2008

Sz. Papp, Construcții bisericești la Cluj în cea de-a doua jumătate a secolului al XV-lea, in: A. Kovács (coord.), *Clujul renescentist* (Cluj–Napoca) 2008, 24–47.

RÁCZ 2016

N. Zsolt Rácz, Adalékok a kolozsvári lengyel unitáriusok történetéhez: A lengyel imaház és paplak története a dokumentumok tükrében, *Keresztény Magvető* 122/3, 2016, 312–325.

SZABÓ T. 1983

Á. Szabó T., *Kolozsvár és Felek adóösszeírása 1750-ből* (Budapest 1983)

V. ECSÉDY 1999

J. V. Ecsedy, *A könyvnyomtatás Magyarországon a kézisajtó korában, 1473–1800* (Budapest 1999)

V. ECSÉDY 2014

J. V. Ecsedy, *A magyarországi nyomdászat képes krónikája 1473–1700* (Budapest 2014)

WEISZ 2018

A. Weisz, B: A: 1.6.5.1, in: Lupescu Makó Mária (szerk.), *Cluj – Kolozsvár – Klausenburg 700. Várostörténeti tanulmányok. Studii de istorie urbană* (Kolozsvár 2018) 163–174.

IZVOARE DE ARHIVĂ

ANR, REGISTRELE DE IMPOZITE

Arhivele Naționale ale României, Direcția Județeană Cluj, Arhivele municipiului Cluj, Fondul Socotelile orașului Cluj, Cărțile de impozit.

ANU, F 49a

Arhivele Naționale ale Ungariei, Arhivele Centrale (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest), Gubernium Transylvanicum, F 49, Conscriptii mixte, fasc. 17, nr. 3, *Libellus Aestimationis Domorum Liberae Regiaeque Civitatis Claudiopolis pro Anno Militari 1758/9 confectus*.

ANU, F 49b

Arhivele Naționale ale Ungariei, Arhivele Centrale (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest), Gubernium Transylvanicum, F 49, Conscriptii mixte, fasc. 17, nr. 3, *Aestimatio et Classificatio Domorum in Civitate Claudiopolitana existentium*.

ANU, F 49c

Arhivele Naționale ale Ungariei, Arhivele Centrale (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest), Gubernium Transylvanicum, F 49, Conscriptii mixte, fasc. 17, nr. 20. *Az Nagy Erdélyi Fejedelemségben Nemes Szabad Kolosvár Királyi Várossában tanáltato és azokbul szállásul kiszakaszthato alkalmatosságoknak Laistroma*.

THE HOUSE OF GOLDSMITH MICHAEL LUTSCH. NEW DATA ON THE HISTORY OF A PRE-MODERN TOWN HOUSE IN CLUJ

(Summary)

This study is dedicated to a dwelling house in downtown Cluj, which stands out from the other buildings due to the pre-modern articulation elements of its main façade. Although the edifice has a series of structural or decorative elements from the medieval and pre-modern periods, including a Late Gothic portal from the 15th century, a drive-through gate from 1653, a Late Renaissance portal from 1654, and a Baroque guild commemorative plaque, the history of the building is almost unknown in the literature of local history.

Our study focuses on the detailed description of the building, with a view to presenting its many stylistic aspects, outlining its various phases of construction, and identifying the people who animated its spaces and contributed, in one way or another, to the history of the building.

Based on the medieval urbanistic evolution of the city, it can be stated that in the first phase there was certainly a Gothic building on the investigated plot. It probably had a basement and a ground floor, built during the fourteenth century.

In the middle of the seventeenth century, between 1653–1654, the building was modified in the Late Renaissance style by the goldsmith Michael (Mechl) Lutsch.

In the last two decades of the seventeenth

century the building was of particular importance for the history of the Unitarian religion in Transylvania. On October 28, 1686, it was bought by Polish Unitarians András Kmita and his wife Christina Wilhelm. This house was important because it was positioned between the house of the Unitarian priest András Jövedécsi and the home of the preacher of the Polish Unitarians, András Lachovius (Andrzej Łachowski). Christina Wilhelm and András Kmita settled together in Cluj after their banishment from Poland. Christina Wilhelm was the one who established the printing house of the Polish Unitarian Church in her own home, or in an annex building on her plot, acquiring from Vienna all the tools needed for a printing house. This was one of the two Unitarian printing houses in late seventeenth-century Transylvania.

In the second half of the eighteenth century the building was owned by the Sombori family. This period coincided with the transformation of the building in the Baroque style, marked by the building plaque from 1764, decorated with the crest of the Drapers' Guild.

The edifice was renovated several times during the twentieth century, when the Gothic portal of the entrance gangway was discovered, after having been walled in during the previous period.

ABBREVIATIONS

<i>ActaArchHung</i>	Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae
<i>ActaMN</i>	Acta Musei Napocensis
<i>Acta MP</i>	Acta Musei Porolissensis
<i>ActaTS</i>	Acta Terrae Septemcastrensis
<i>AIIA</i>	Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A. D. Xenopol”. Iași
<i>AJA</i>	American Journal of Archaeology
<i>Angustia</i>	Angustia. Muzeul Carpaților Răsăriteni
<i>Apulum</i>	Apulum. Acta Musei Apulensis
<i>ArchÉrt</i>	Archaeologiai Értesítő
<i>ArchKorr</i>	Archäologisches Korrespondenzblatt
<i>ArhMold</i>	Arheologia Moldovei
<i>Banatica</i>	Banatica, Muzeul Banatului Montan
<i>BAR (IS)</i>	British Archaeological Reports (–International Series)
<i>BHAUT</i>	Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis
<i>BJ</i>	Bonner Jahrbücher
<i>BAI</i>	Bibliotheca Archaeologica Iassiensis
<i>BAM</i>	Bibliotheca Memoriae Antiquitatis
<i>BMA</i>	Bibliotheca Musei Apulensis
<i>BMM</i>	Bibliotheca Musei Marisiensis
<i>BMN</i>	Bibliotheca Musei Napocensis
<i>BMP</i>	Bibliotheca Musei Porolissensis
<i>BudRég</i>	Budapest Régiségei
<i>CA</i>	Cercetări Arheologice
<i>CCAR</i>	Cronica Cercetărilor Arheologice din România
<i>Dacia (N. S.)</i>	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, I–XII (1924–1948), Nouvelle série (N. S.): Dacia. Revue d’archéologie et d’histoire ancienne
<i>DolgKoložsvár (Ú.S.)</i>	Dolgozatok az Erdélyi Nemzeti Múzeum Érem- és Régiségtárából, (Új sorozat 2006–)
<i>EMúz</i>	Erdélyi Múzeum
<i>EphemNap</i>	Ephemeris Napocensis
<i>FolArch</i>	Folia Archaeologica
<i>JAHA</i>	Journal of Ancient History and Archaeology
<i>JbRGZM</i>	Jahrbuch des Römisch-Germanischen Zentralmuseums
<i>JRA</i>	Journal of Roman Archaeology
<i>KuBA</i>	Kölner und Bonner Archaeologica
<i>Lymbus</i>	Lymbus. Magyarságtudományi Forrásközlemények
<i>Marisia</i>	Marisia (V–XXXV): Studii și Materiale
<i>Marisia-AHP</i>	Marisia: Archaeologia, Historia, Patrimonium
<i>MCA</i>	Materiale și Cercetări Arheologice
<i>MFME (–StudArch)</i>	A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve, (Studia Archaeologica 1995–)
<i>ReiCretActa</i>	Rei Cretariae Romanae Fautorum Acta

<i>RevBis</i>	Revista Bistriței. Complexul Județean Muzeal Bistrița-Năsăud
<i>Sargetia</i> (S.N.)	Sargetia. Acta Musei Devensis
<i>SCIV</i> (A)	Studii și Cercetări de Istorie Veche (și Arheologie 1974–)
<i>StComSfGheorghe</i>	Studii și comunicări. Sfântu Gheorghe
<i>StudiaAA</i>	Studia Antiqua et Archaeologica. Iași

MARISIA. ARCHAEOLOGIA, HISTORIA, PATRIMONIUM

With a publishing tradition since 1965, in 2019 the annual of the Mureș County Museum initiated a new series entitled: *Marisia. Archaeologia, Historia, Patrimonium*. The publication provides a panel for new research results in archeology, architecture and material heritage of the history of arts and culture. The studies mainly focus on the inner Transylvanian region that encompasses also Mureș County. Beyond local valuable contributions, the annual aims at a regional and global concern that is relevant for the whole of Transylvania. Among the annual's missions is to provide mutual interpretation of the research results produced by the Romanian and Hungarian scientific workshops. Therefore, the annual articles are mainly in English but based on the field of research and the approached topic studies in German, Romanian or Hungarian are also accepted.

Cu o tradiție din anul 1965, anuarul Muzeului Județean Mureș s-a relansat în 2019 sub titlul *Marisia. Archaeologia, Historia, Patrimonium*. Această publicație se descrie ca o platformă științifică care cuprinde rezultatele cercetărilor în domenii precum: arheologia, arhitectura și patrimoniul material din zona istoriei artelor și a culturii, studii localizate în regiunea centrală a Transilvaniei, din care face parte județul Mureș. **In extenso**, anuarul își propune să ofere un spațiu unitar contribuțiilor științifice valoroase, relevante din perspectiva geografică a ceea ce înseamnă întreaga regiune a Transilvaniei. Una dintre misiunile publicației este aceea de a oferi tuturor celor interesați spațiul de schimb pentru cele mai noi rezultate din atelierele științifice românești și maghiare. Articolele anuarului sunt scrise în general în limba engleză, existând totodată articole scrise în germană, română și maghiară, în funcție de specificul domeniului și a temei abordate.

A Maros Megyei Múzeum 1965 óta megjelenő évkönyvének 2019-ben útjára bocsátott új sorozata, a *Marisia. Archaeologia, Historia, Patrimonium* elsősorban a mai Maros megyét is magába foglaló belső-erdélyi régió régészeti, épített és tárgyi örökségére, nemkülönben az ezekhez kapcsolódó művészettörténeti, művelődéstörténeti kérdésekre vonatkozó újabb kutatások tudományos fóruma. A lokális perspektíván túl igyekszik kitekinteni a regionális és univerzális összefüggésekre, így a tágran értelmezett Erdély területére nézve is közöl kiemelkedő értékkel bíró tanulmányokat. Küldetésének tekinti a hazai román és magyar tudományos műhelyekben született eredmények kölcsönös tolmácsolását. A dolgozatok nyelve főként az angol, de szakterülettől és témától függően német, román vagy magyar nyelven is közöl írásokat.